

MIQUEL-ÀNGEL PRADILLA CARDONA
(COORDINADOR)

Calidoscopi lingüístic

Un debat entorn de les llengües de l'Estat

JOAN ARGENTER • ALBERT BASTARDAS I BOADA • JOSÉ ENRIQUE GARGALLO GIL •
MIQUEL-ÀNGEL PRADILLA CARDONA • EMILIO PRIETO DE LOS MOZOS • OSCAR DIAZ
FOUCES • MAITENA ETXEBARRIA • JORDI SUÏLS SUBIRÀ • ÀNGEL HUGUET CANALÍS •
CECILIO LAPRESTA ROY • FRANCHO NAGORE LAÍN • XOSE LLUIS GARCÍA ARIAS

OCTAEDRO-EUB

1 La metàfora ecològica: possibilitats i límits per a l'aproximació sociolingüística

ALBERT BASTARDAS I BOADA (*Universitat de Barcelona-Centre
Universitari de Sociolingüística i Comunicació –CUSC–*)

1. Introducció

Vulguem o no vulguem, llecs i savis, rics o pobres, tots veiem la realitat a través d'una imatgeria conceptual determinada. Rebudes de la tradició, transmeses implícitament pels mecanismes socialitzadors –informals i formals– tots auto-co-construïm determinades representacions de la realitat més o menys acurades segons les èpoques, la situació geocultural, els tipus de fenòmens, etc. La Sociolingüística com a aproximació específica a determinats fenòmens relacionats amb les llengües i les societats-i-cultures també. Camp interdisciplinari encara jove ha hagut d'anar trobant els seus esquemes de representació teòrica on ha pogut i on ha sabut. En aquesta exploració de models de la realitat i d'imatges dels fenòmens ens ha acompanyat des de fa uns anys la conceptualització sistèmica sobre els fenòmens biològics que coneixem popularment com l'*Ecologia*. Certament que els objectes sociolingüístics no són fonamentalment (només) biològics sinó que pertanyen a un altre ordre emergent de fenòmens, però hem trobat molt il·luminadores i suggerents les analogies que podem construir, els conceptes que podem adaptar, les qüestions que es podem plantejar, i, en definitiva, el paradigma que hom pot intentar d'elaborar a partir de considerar metafòricament les llengües com a 'espècies' culturals que viuen en un determinat medi ecosistèmicament organitzat.

Alhora ha de ser ben clar també com hem d'estar alerta per no oblidar-nos del caràcter metafòric de la modelització i per evitar, així, de caure en el perill d'una reïficació dels sistemes de comunicació lingüística que, tot i situant aquests en contextos socioculturals més amplis que els habituals, ens dugués a la marginació dels individus en el model i a l'oblit del fet que aquestes 'espècies' culturals són, al capdavall, producte i funció de l'activitat cognitivocomunicati-

va dels éssers humans. De tot això, doncs, tracta aquest treball: de les possibilitats teòriques, ètiques i polítiques que ens obre la perspectiva ecològica, i també dels límits de les similituds i de les coincidències observades.

2. La perspectiva ecològica: què ens aporta de fonamental?

2.1 El pla teòric

Potser la gran virtut que trobo que té l'analogia ecològica per a la Sociolingüística i, en conjunt, per a la Lingüística en general, és el de donar-nos instruments conceptuals per a plasmar d'una manera més operativa allò que en diem habitualment el 'context'. L'aproximació sistèmica de l'ecologia biològica (cf. Margalef, 1991) ens facilita, així, la possibilitat de pensar les formes i codis lingüístics en tant que elements ineluctablement integrats en el seu 'hàbitat' socio-cultural. Les formes i codis lingüístics viuen ecosistèmicament interrelacionats amb d'altres objectes com ara les idees que els individus tenen sobre la realitat, els significats socials que atorguen a formes i codis, la categorització socioeconòmica dels individus, les representacions grupals, etc. Dit à *la Morin*, les formes lingüístiques són en la societat i en la cultura que, a la vegada, són en les formes lingüístiques. Podem expressar, així, la no-fragmentació de la realitat, la no-separació dels elements i els seus contextos. Podem assajar aleshores de donar compte de manera integrada de la gramàtica, de la interpretació de les significacions, i dels usos lingüístics, ja que, de fet, formen un tot inseparable. |

Podem avançar des d'aquesta perspectiva cap a la 'consiliència' –la coherència i la integració conceptual– que Edward O. Wilson (1998) demana per al coneixement. La visió ecològica ens permet unir allò que abans vèiem separat, tot mantenint, però, el grau d'autonomia suficient per a cada part distingible. Fixem-nos que tenim ara, doncs, l'oportunitat d'acabar amb la imatge que separava els codis lingüístics de la resta dels elements de la realitat que ha presidit la Lingüística durant llarg temps. Prenent com a punt de partida la capacitat interpretadora dels éssers humans podem tornar a relligar –com ja proposava Gregory Bateson– els distints plans i fenòmens de l'activitat sociocomunicativa. La teorització, en partir de l'individu interpretant i creador de significacions, i no de la pura forma lingüística, pot esdevenir molt més potent i integradora, i augmentar la seva capacitat d'explicar fenòmens fins ara foscos o mal plantejats (cf. Bastardas, 1999b).

Aquesta 'consiliència', segons el mot d'Edward O. Wilson, de què abans parlàvem, també fa falta produir-la al mateix si de la Sociolingüística. Constituïda com a 'transdisciplina', la Sociolingüística rep aportacions de les distintes escoles i branques de les ciències socioculturals –des de la Psicologia cognitiva fins a les

Ciències Polítiques i el Dret— sense comptar encara amb un paradigma unificador que doni coherència conceptual i teòrica a aquestes diverses aportacions. El pensament ecològic ens pot ajudar també aquí a tractar integradament les distintes línies i a veure'n les interrelacions, tot proposant d'avançar cap a un ensamblatge comú i compartit, encara que cadascuna de les tradicions acadèmiques participants pugui conservar els seus èmfasis de recerca particulars. En el meu llibre del 1996 ja vaig proposar la imatge orquestral o polifònica com a possibilitat d'articular aquesta integració. Els individus viuen la seva existència en el flux temporal a partir de les seves ments auto-co-construïdes, en relacions interaccionals amb altres individus, categoritzats també grupalment —en termes ètnics, lingüístics, econòmics, professionals, religiosos, etc.— i sota la influència dels poders econòmics, mediàtics i polítics. La llengua —o les llengües— són el resultat de tots aquests pentagrames que tendeixen a harmonitzar-se o desharmonitzar-se mútuament segons les tensions i els canvis històrics produïts. Els sistemes lingüístics reflecteixen, així, els esdeveniments i les necessitats dels seus usuaris i de l'entorn d'aquests, i coevolucionen existencialment amb ells.

Des d'aquesta perspectiva podem entendre molt més bé el canvi i la substitució lingüístics. Podem relacionar sense cap por teòrica les modificacions formals amb les decisions dels parlants o amb les alteracions dels seus contextos demolingüístics, sociològics, econòmics, etc. La 'vida i la mort' de les llengües —essent altra vegada metafòrics— són molt millor enteses des de l'òptica ecològica. L'ús o el desús de les varietats lingüístiques s'entenen com a conseqüència de l'estabilitat o del canvi en els altres aspectes sociopolítics pertinents, integrants de l'ecosistema sociocultural en conjunt. Canvis en les ideologies o els valors, en l'organització econòmica o política, irrupcions migratòries, innovacions tecnològiques, etc., que provoquin un trencament de l'estabilitat ecosistèmica anterior, poden conduir molt probablement a canvis respectius en les formes i codis de la comunicació lingüística dels humans. Les llengües, doncs, com les espècies biològiques, no viuen mai en el buit, sinó plenament integrades i adaptades amb els altres elements de l'ecosistema sociocultural. Si el seu hàbitat registra alteracions importants en determinats aspectes essencials que en condicionen l'existència, poden iniciar el camí del canvi o del desús, i, per tant, de l'extinció gradual.

Hi ha conceptualitzacions precises de l'ecologia biològica que ens són d'una gran utilitat heurística, en especial per a la comprensió dels fenòmens evolutius. Per exemple, la comprensió dels contactes entre grups lingüístics distints s'enriqueix molt notablement si fem cas dels bioecòlegs que ens han precedit. El contacte entre dues espècies, ens diran, no és mai purament binari, sinó sempre ternari. No hi ha mai només els dos conjunts sinó que sempre és present un tercer element: el *medi* on té lloc el contacte. La translació d'aquesta perspectiva al camp sociolingüístic és extraordinàriament productiva. En el contacte entre dos

grups lingüístics, per tant, no caldrà mirar només sobre els conjunts humans en relació sinó alhora i sobretot sobre el context superior en què té lloc l'encontre. Igual com en les espècies biològiques, el context podrà tendir a afavorir més l'un que l'altre, amb la qual cosa aquest tercer element pot actuar de clar determinant de l'evolució de la situació (cf. Bastardas, 1993).

2.2 El pla ètic

A part de la influència benefactora que la metàfora ecològica pugui tenir en el camp de les representacions teòriques, hi ha un altre aspecte en què també apareix especialment sobresortint. Em refereixo al pla ètic, i, per tant, al pla de la responsabilitat dels humans en relació als sistemes lingüístics. Hem assistit els darrers anys a un augment molt important de la consciència col·lectiva sobre la problemàtica de l'extinció i/o conservació de la diversitat biològica. Cada dia més i més persones es planyen de la pèrdua per sempre d'espècies animals i vegetals que l'evolució havia anat creant sobre el planeta, i, doncs, la crisi de la biodiversitat apareix com un tema d'actualitat a la premsa i als altres mitjans de comunicació, és damunt de la taula de determinats responsables polítics, i creixen els moviments ciutadans a favor d'actuacions decidides de conservació. En canvi sembla més endarrerida la consciència de la crisi de la linguodiversitat. Així, no és menys cert que molts grups lingüístics del món estan abandonant l'ús de les seves llengües ancestrals i, per tant, condemnant-les a una desaparició irreversible, en el marc dels grans canvis econòmics i polítics que l'extensió dels estats-nació i/o de la industrialització primer, i ara de la globalització, provoquen en els seus ecosistemes de subsistència i reproducció històrics (cf. Junyent, 1998; Mühlhäusler, 1996).

La perspectiva ecològica —o, si voleu, ara més aviat 'ecologista'— ens pot ser útil als lingüistes per tal d'argumentar la necessitat de prendre mesures eficaces que frenin l'escalada de processos de substitució i d'extinció lingüístics que s'estan produint. Si valorem la diversitat biològica i ens esforcem per aconseguir-ne la conservació, per què no és igualment important prendre una responsabilitat moral en la preservació i el desenvolupament de la diversitat lingüística? Per què condemnar a la desaparició centenars de llengües i de cultures que poden contenir llavors de creativitat i d'innovació per al conjunt de la humanitat? Com és que podem no sentir-nos afectats pel patiment dels grups minoritaris que han d'abandonar l'ús dels codis propis per tal de sobreviure?

Aquí, doncs, la feina és llarga, el punt de partida més incipient, i les resistències que els poders econòmics i polítics poden presentar, fortes i dures. Només la creació d'organismes internacionals, planetaris, capaços de fer sentir la seva veu de manera universal, pot ajudar els grups lingüístics subordinats a intentar

dur a terme els canvis contextuais necessaris perquè, tot i que es desenvolupin econòmicament i culturalment, ho facin des de la perspectiva d'una conservació actualitzada de les seves llengües i cultures, i no d'una assimilació salvatge i total a les llengües i cultures dominants en el món contemporani.

2.3 El pla polític

Precisament, el fet de poder harmonitzar 'desenvolupament' econòmic, comunicació internacional i manteniment de les llengües és un dels grans reptes teòrics i pràctics que avui tenim plantejats. Si ho fem en termes d'intervenció ecològica, cap a on hauríem d'adreçar les nostres actuacions polítiques? Pot ser la solució tornar enrere, a la situació tecnoeconòmica anterior, i, per tant, a l'organització sociocultural tradicional? Probablement no, perquè els mateixos individus per poc que hagin tastat les 'delícies' de la civilització tecnooccidental no voldran —o potser no podran— renunciar als avantatges que ells hi puguin percebre. Com evitar, doncs, que l'adopció de noves organitzacions econòmiques, polítiques, mediàtiques i ideològiques, porti ineluctablement cap a l'extinció de la diversitat lingüística del planeta? (cf. Bastardas, 1997).

Si mirem què ens diu l'ecologia biològica sobre això, trobarem també coses interessants. En molts casos resulta impossible la reconstrucció de l'hàbitat tradicional d'una espècie determinada que faria possible de manera 'natural' la conservació i reproducció d'aquesta. Els canvis produïts són en molts casos irreversibles —per l'acció dels humans— i pot ser del tot impossible de restaurar exactament l'antic medi. Què es pot fer, doncs? L'enfocament de la intervenció ecològica 'restauradora' passa fonamentalment per acceptar clarament que la causa fonamental del problema és que molts antics sistemes ecològics han perdut el seu context. Sense els entorns adequats es desconfigura l'organització que mantenia les espècies i aquestes entren en un camí de degradació i declivi. El principi central de la gestió restauradora en l'ecologia biològica és, doncs, el següent:

«la gestió més efectiva serà reconèixer la manera en què el context falta, identificar els serveis que el context hauria ofert, i subvenir la unitat que s'intenta mantenir i/o recuperar per acostar-la tant com es pugui al context natural previ» (cf. Allen-Hoekstra, 1992).

La intervenció recuperadora haurà de produir un desenvolupament normal en absència del context natural. És a dir, òptimament haurà d'aconseguir que la unitat objecte d'intervenció sigui servida com si continués existint en el seu context previ a la disrupció organitzativa. Els ecòlegs, aleshores, creuen que si la unitat és proveïda de tot allò que hom pot esperar d'un context natural, aquella ha

de funcionar plenament. Així, donant-li allò bàsic que li oferiria l'antic entorn, la gestió planificadora manté el sistema allunyat de l'estat depauperat en què altrament es trobaria.

Els ecòlegs aplicats tenen consciència, també, que aquest context 'intervingut' o planificat, no serà un intent de retorn del sistema a l'estat originari, però sí, en canvi, a una situació 'sostenible'. I aquesta sostenibilitat serà possible només si la intervenció treballa aprofitant els processos soterrats del sistema, i no pas en contra d'ells. L'ideal, doncs, és una intervenció des de fora de la unitat, més que no pas una que forci el sistema a actuar d'una manera molt prescrita. Cal, doncs, utilitzar els processos que tenen lloc espontàniament per tal de fer avançar el seu desenvolupament més que no pas oposar-s'hi i lluitar-hi.

L'ecologia aplicada, per tant, assumeix clarament la necessitat d'una aproximació ecosistèmica que prengui en consideració els sistemes ecològic, econòmic i sociopolític que coexisteixen en la realitat i que la inter-co-determinen. Les solucions adequades demanen, doncs, una actuació coordinada damunt d'aquests diferents nivells, és a dir, damunt del conjunt del context, i no només damunt de l'estricta esfera biològica explícita, per tal de crear una dinàmica pròpia de manteniment normalitzat i de desenvolupament espontani. La idea central és, una vegada més, la centralitat del context i, per tant, la necessitat de subvenir i compensar la seva pèrdua (cf. Allen-Hoekstra, 1992).

Si traslladem aquestes idees al pla lingüístic podem adonar-nos ràpidament de la seva validesa, tot i que també potser, de la dificultat de dur-les a la pràctica en les situacions de minorització i subordinació en què es troben molts dels grups lingüístics humans. Sembla que és força obvi que, com ja hem dit, la crisi de la linguodiversitat respon també a aquesta destrucció dels contextos ecosistèmics que durant llarg temps han permès la producció, manteniment i desenvolupament de la diversitat lingüística de la humanitat. És precisament aquesta desconfiguració dels hàbitats sociopoliticoeconòmics de molts grups humans el que fa que els que s'hi trobin immersos hagin de decidir de canviar els seus comportaments lingüístics tradicionals per tal de poder adaptar-se als nous contextos i/o de preveure'n l'adaptació també dels seus fills.

Certament, doncs, l'aproximació contextual és clau en la intervenció per a la preservació de la diversitat lingüística. Més que no pas l'adopció de mesures i accions directament enfocades sobre la pròpia matèria lingüística –igual que sobre la biològica en el cas d'aquests ecosistemes– les intervencions haurien, idealment, de centrar-se en la creació –ajudada– de nous contextos que, adaptats a les noves situacions generades, poguessin ser capaços de donar als seus parlants raons i funcions suficients per al manteniment de l'ús de les seves varietats pròpies.

En quina manera falta el context històric en aquells grups lingüístics que han arribat a fases de minorització i de substitució lingüística per subordinació polí-

ticoeconòmica? La primera raó fonamental és que, pel que fa a la transmissió lingüística intergeneracional, el que falta és l'expectativa que faci veure com a 'normal' la reproducció lingüística en els fills de les varietats lingüístiques dels pares i dels seus antecessors. Què té el nou context que fa que els pares hagin de renunciar a transmetre als fills la llengua primera –i habitual– d'aquells? Amb tota probabilitat, si uns pares, posem de llengua 1 'x', decideixen transmetre 'y' com a L1 dels fills és que hauran avaluat que, pel context en què viuen, serà més avantatjós per als fills 'y' que no pas 'x'. Trobem de nou la centralitat del context. Què ha passat en aquest entorn que fa que els pares el vegin així? Molt possiblement hi haurà hagut canvis –el pas de l'economia tradicional a una altra de moderna, tecnològica, i, molt sovint, en mans de persones i d'organitzacions exogrups, i en un marc polític de subordinació– que hauran produït el desús de 'x' en aquests àmbits i la incorporació correlativa de 'y'. En aquesta situació, 'y' serà vista com la llengua més necessària per al futur econòmic, serà associada amb valors de prestigi i estatus formals, i, recíprocament, 'x' pot anar essent vista com a pertanyent més aviat al passat, a l'antiga organització, desvalorada i, al capdavant, prescindible.

És clar en aquest cas que el redreçament òptim de la situació passarà per intervenir damunt del context politicoeconòmic per tal que el grup humà percebi que el seu codi continuarà tenint una utilitat futura i que serà d'ús públic legítim i habitual en l'esdevenidor immediat. Fixem-nos que són aquests aspectes precisament els que expliquen que els grups lingüístics majoritaris no es plantegin habitualment la llengua que han de transmetre als fills, encara que aquests s'hagin després de poliglòtitzar. La intervenció política serà, doncs, fonamental en la recuperació i/o el manteniment del grup lingüístic, així com també l'econòmica per tal que el grup disposi d'un grau important d'autocontrol econòmic.

Si, per les causes que siguin, no fos possible d'assolir aquest canvi contextual general, la intervenció hauria d'anar adreçada a assolir, si més no, una situació sostenible en què la imatge i el valor de les varietats lingüístiques pròpies siguin prou positives, i en què aquestes disposin de funcions públiques importants i prestigioses –a part, òbviament, de les interpersonals no formals. Una possible organització per a situacions menys òptimes és la basada en l'atorgament de funcions exclusives al codi en recessió. Malgrat que no s'hagi pogut crear de nou un context on la comunicació lingüística del grup funcioni totalment en la varietat autòctona, l'atribució en exclusiva d'un nucli fort de funcions pot tornar a la varietat el seu caràcter d'útil i necessària i, per tant, dotar-la de valor per a la transmissió lingüística intergeneracional als ulls dels progenitors. Així, malgrat que el grup pot no tenir completesa de funcions per al seu codi propi, aquest sí que té clarament reservats uns usos suficients i acceptats per tothom, que el doten de funcionalitat i d'interès, i el fan necessari per al present i el futur, tot assegurant així la sostenibilitat d'una situació equilibrada.

3. Els límits de l'analogia

3.1 El pla teòric

Hem vist com partir de la metàfora de l'ecologia en el sentit més usat del terme —aplicat als fets biològics— pot ser suggerent i creatiu per a la Lingüística en general i per a la Sociolingüística en particular. Com en totes les metàfores i en les analogies, però, cal anar en compte a no perdre de vista precisament les justes correspondències i a no abusar forassenyadament de les similituds de processos i elements que poden semblar inicialment comparables però que poden correspondre en realitat a dinàmiques força distintes.

En l'establiment, doncs, de correspondències entre els fets i conceptes de l'ecologia biològica i els de l'ecologia lingüística o cultural cal establir inicialment de manera clara el distint nivell de pertinença de les dues esferes. Mentre que en el primer cas ens trobem en el pla dels organismes naturals, en el segon ens situem en un nivell diferent de fenòmens creats per 'emergència' precisament en un subconjunt d'aquests organismes i la seva organització sociocultural. Mentre que en el primer cas ens les havem amb organismes animals i vegetals sense —o amb molt poc grau de— autoconsciència i amb la seva interrelació amb els elements 'materials' de l'ecosistema, en el segon tractem amb els éssers humans, els seus comportaments, cognicions i emocions, i els seus contextos demogràfics, polítics, econòmics, socioculturals, ideològics, lingüístics, mediàtics, etc. Per més analogies que hi vulguem trobar o comparances que vulguem formular cal no perdre de vista aquestes substancials diferències i estar alerta de no caure en paranys metafòrics que ens puguin portar a teoritzacions inadequades i, al capdavall, contraproductes.

Una de les diferències fonamentals en el pla de la concepció dels objectes és la presència del fenomen mental en els éssers humans. Malgrat l'important grau de determinació dels seus contextos materials, les possibilitats mentals de les persones fan que aquestes puguin ser més creatives en les seves relacions amb els entorns i que, a diferència dels éssers amb menys consciència i intel·ligència, aquelles puguin plantejar-se, per exemple, desafiar les pressions del context i intentar de modificar-lo al seu favor. Aquí, doncs, el grau de determinisme pot ser menor i la reconducció dels processos en el pla sociocultural per part dels seus propis protagonistes és molt més possible.

Per tant, l'aproximació no pot ser purament 'contextual' —com en el cas de les espècies animals sense ment— sinó que ha de contemplar també el pla de les representacions, de les narratives, de les pràctiques socials, i dels valors a través dels quals els humans viuen les situacions. Una perspectiva excessivament bioecològica ens podria tornar a portar a concepcions que s'han mostrat errònies —però encara força presents en segons quins sectors— basades en una sociologia

sense ment, és a dir, en una visió de les persones més d'autòmats determinats externament que no pas d'individus capaços de pensar i de canviar la realitat. Ens cal, doncs, construir una ecologia sociocognitiva i històrica que alhora que contempli les influències contextuals les vegi en termes dinàmics i tingui en compte també les possibilitats mentals dels subjectes, amb tot el que això implica. És, de fet, en aquesta direcció on van els treballs d'Edgar Morin (cf. 1991), que cerquen, a través de l'ecologització de tot el pensament, la construcció d'una perspectiva de la complexitat capaç d'integrar adequadament els individus i els seus contextos, el micro i el macro, i les dinàmiques històriques en què els esdeveniments es produeixen.

La presència de les capacitats mentals dels humans fan dels processos en què aquests intervenen fenòmens més complexos i difícils de comprendre que no pas aquells en què intervenen organismes menys evolucionats. Les categoritzacions de la realitat, les emocions i els sentiments, l'organització de les relacions socials, les narratives històriques del grup de pertinença, les etapes dels mateixos processos de desenvolupament cognitiu, els sistemes de valors, l'actitud davant de l'existència, etc., s'interinflueixen mútuament en un ecosistema sociocultural que encara coneixem molt poc.

3.2 El pla ètic

Des del punt de vista ètic la possibilitat d'intervenir damunt dels processos sociolingüístics també es complica. No té les mateixes implicacions prendre accions per intentar salvar una espècie de la seva extinció que intervenir per tractar de mantenir i/o recuperar una llengua determinada. En el primer cas no cal comptar amb la voluntat explícita dels mateixos participants –que pressuposem que estaran d'acord amb la intervenció– mentre que, en el segon, això fóra amoral i anormal. Per més raó que els lingüistes conservacionistes creguem tenir, no es pot obligar un grup humà a mantenir uns comportaments lingüístics concrets sense la seva participació voluntària i activa, i encara menys contra la seva voluntat. L'ètica sociolingüística, doncs, prenent com a punt de partida la igualtat de totes les llengües, i aspirant a la preservació de la diversitat lingüística que la nostra espècie ha creat, no pot oblidar la necessària aquiescència i adhesió dels actors socials a aquests objectius. No podem pas crear 'reserves' lingüístiques forçades, encara que així poguéssim aconseguir el manteniment d'una varietat lingüística determinada. L'ètica ecolingüística ha de comptar sempre amb les persones i la seva autonomia, les quals han de ser el seu centre i la seva motivació fonamental.

3.3 El pla polític

Aquesta dimensió ètica introdueix evidentment diferències també importants en el pla polític entre una bioecologia i una socioecologia o ecolingüística aplicada. Les mesures d'intervenció han de ser adoptades, doncs, amb els procediments democràtics i de participació ciutadana adequats i dutes a la pràctica amb el respecte i la consideració necessaris per a les veus discrepants. Certament aconseguir els acords socials necessaris entre els afectats no serà de vegades fàcil, donada la situació típica dels grups lingüístics minoritzats que s'han de debatre gairebé sempre entre el dilema de la utilitat i la identitat, entre deixar córrer les seves varietats lingüístiques i adoptar la llengua forastera dominant o bé ignorar aquesta en favor del manteniment de la identitat col·lectiva encara que això sigui més desavantatjós des del punt de vista econòmic. Totes aquestes dificultats no seran evidentment presents en les accions de restauració bioecològica, que en tenen prou de construir un hàbitat natural suficientment adaptat a les exigències existencials de l'espècie, la qual s'hi adapta de forma determinista, si les condicions són les adequades per a la seva supervivència i continuïtat.

En canvi, l'adaptació dels individus a contextos construïts de forma planificada a fi de mantenir la seva continuïtat lingüística pot no ser tan fàcil com la que podem obtenir de les espècies animals als seus hàbitats més o menys 'artificials'. Malgrat l'aquiescència de la població, les mesures polítiques i/o d'altre tipus poden no tenir els efectes desitjats damunt del conjunt social i no arribar a aconseguir, doncs, l'èxit previst. El menor grau de determinisme ambiental dels comportaments socioculturals respecte dels mecanismes genètics pot fer que el context (re)construït no sigui capaç de dur al manteniment lingüístic, tal com ho faria si es tractés de l'existència material de l'organisme. Les espècies biològiques en poden tenir prou amb un microcontext que contingui els nutrients suficients per a la seva existència i reproducció, però en el cas dels grups lingüístics menors serà molt més difícil que construïxin microhàbitats particulars completament adequats, si el grau de contacte i d'interrelació amb l'altre o altres grups dominants és estret i present de forma continuada en l'existència quotidiana. Les 'espècies' lingüístiques i els 'organismes' socioculturals són, doncs, ben bé d'una altra mena i demanen, amb tota probabilitat, una teorització i una conceptualització diferents de les aplicables en el pla biològic, tot i que puguin trobar una inspiració suggerent en aquest.

De fet, no només l'èxit sinó la mateixa possibilitat d'intervenir eficaçment en favor de la preservació de la diversitat lingüística, és ja molt més difícil en el cas dels humans. Així com, per exemple, un grup humà majoritari pot veure positivament l'adopció de polítiques de preservació d'espècies animals o vegetals en vies d'extinció, el mateix grup pot no veure gens clara la possibilitat d'actuar en favor del manteniment de la diversitat lingüística en els territoris controlats per

l'Estat del qual pot ser el conjunt dominant. Paral·lelament a l'absència d'una consciència ètica menor en el pla de la preservació lingüística, existeix també el predomini d'ideologies i d'interessos que, més que a actuar a favor de la diferència lingüística, promouen l'assimilació i l'homogeneïtat dels grups territorials distints del dominant. En el cas lingüístic, podem trobar-nos, doncs, fàcilment amb la negativa dels grups majoritaris d'ajudar els minoritaris en el seu manteniment lingüístic. En aquest marc, les intervencions a favor de la creació de contextos de continuïtat cultural pot ser difícil i impossible malgrat la petició activa del grup subordinat, el qual, sense control del seu propi espai social, pot veure's abocat a una lenta però irreversible extinció en tant que grup lingüístic específic. En aquestes condicions a escala planetària, potser salvar la linguodiversitat pot arribar a ser més difícil que salvar la biodiversitat.

4. Conclusió

Hem vist com la metàfora ecològica és productiva i inspiradora per a l'aproximació sociolingüística, sempre que es tinguin clares les diferències entre els plans biològic i sociocultural. Si som capaços de distingir les peculiaritats dels mecanismes en cada un d'aquests nivells d'existència, l'estudi transdisciplinari i la trasllació conceptual crítica poden ser de gran ajuda tant per a l'avenç teòric de l'enfocament sociolingüístic i globalment de la Lingüística en general com per a l'elaboració de principis ètics i d'intervenció ecolingüística.

Com he esmentat ja abans, crec que el camí és avançar cap a la construcció d'una perspectiva de la complexitat ecosociocognitiva, seguint el camí marcat, entre d'altres, per Edgar Morin. Inspirats per les analogies d'altres disciplines, però alhora creatius i innovadors a partir de l'intent de comprensió dels fets dels nostres camps, els investigadors socioculturals tenim ara la possibilitat històrica de produir paradigmes nous que, tot mantenint la 'consiliència' amb la resta de les disciplines científiques, ens permetin avançar decididament cap a una comprensió superior dels fenòmens humans.

Poder explicar més adequadament els fenòmens socioculturals –i, entre ells, els esdeveniments i processos sociolingüístics– ens permetrà, així, promoure principis ètics més aprofundits en el terreny de la diversitat lingüística, i igualment proposar actuacions de tipus global –polític, econòmic, mediàtic, ideològic, etc.– que puguin contribuir més eficaçment i extensament que fins ara a la preservació i al desenvolupament de la riquesa lingüística i cultural de l'espècie humana. Immersos en una època d'interrelació i de solidaritat a escala planetària, tenim la responsabilitat de promoure organismes mundials que s'ocupin del manteniment de la diversitat, n'estenguin la comprensió del seu valor, i vetllin perquè els grups lingüístics menors i en situació de feblesa puguin gaudir d'eco-

sistemes sociopolítics favorables, tot mantenint la cooperació i la fraternitat universal. Fem, doncs, una ecolingüística per a un nou segle.

5. Bibliografia de referència

- ALLEN, T. F. H.; HOEKSTRA, T. W. (1992). *Toward a unified ecology*. Nova York: Columbia University Press.
- BASTARDAS, Albert (1993). «Llengua catalana i futur: notes des d'una perspectiva ecosistèmica», dins *Revista de llengua i dret*, 19. Barcelona, p. 81-93.
- (1996). *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica Sociolingüística*. Barcelona: Proa.
- (1997). «Substitution linguistique versus diglossie dans la perspective de la planétarisation», dins BOUCHARD, G.; LAMONDE, Y. (dirs.). *La nation dans tous ses états*. Montreal-París: Harmattan, p. 111-129.
- (1999a). «Manteniment diglòssic i substitució lingüística: notes per a una continuïtat de la linguodiversitat». *Homenatge a Jesús Tuson*. Barcelona: Empúries.
- (1999b). «Lingüística general y teorías de la complejidad ecológica: algunas ideas desde una transdisciplinarietà sugerente», dins *Lingüística para el siglo XXI*. Salamanca: Universidad de Salamanca, p. 287-294.
- (2000). «De la 'normalització' a la 'diversitat' lingüística: cap a un enfocament global del contacte de llengües», dins *Revista de llengua i dret*, 34. Barcelona: p. 151-165.
- (2002). «Diversitat biològica i diversitat lingüística: algunes pistes transdisciplinàries per a una socioecologia de les llengües», dins BASTARDAS, Albert (ed.). *Diversitat/s. Llengües, espècies i ecologies*. Barcelona: Empúries.
- JUNYENT, Carme (1998). *Contra la planificació. Una proposta ecolingüística*. Barcelona: Empúries.
- MARGALEF, Ramon (1991). *Teoría de los sistemas ecológicos*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona.
- MORIN, Edgar (1991). *La Méthode. 4. Les idées. Leur habitat, leur vie, leurs moeurs, leur organisation*. París: Seuil.
- MÜHLHÄUSLER, Peter (1996). *Linguistic ecology. Language change and linguistic imperialism in the Pacific region*. Londres: Routledge.
- WILSON, Edward O. (1998). *Consilience. The unity of knowledge*. Londres: Abacus.